

the textual analysis of L. Stadnitsky's publications in editions «Slovanský sborník» (1883, №9) «Wędrowiec» (1883, v. 42), «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej ...» (v. XII, 1888) are uncovered the principles of collecting and the edition practice of folklore in a context of scientific methods of the Anthropological commission of the Krakow Academy of Artes.

Key-words: *the writing (the collecting), methodology writing, wedding rite, editorial principles.*

УДК 821.161.2-1 «19» Глазовий

Шкураченко Ю.О., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ «АРХЕТИПІВ» У ОДНОЙМЕННІЙ ЗБІРЦІ ПАВЛА ГЛАЗОВОГО «АРХЕТИПИ»

У статті розглядаються особливості останньої прижиттєвої збірки Павла Глазового «Архетипи». З'ясовано, якими сатиричними засобами письменник створив у збірці галерею сатиричних типів представників української «брудної» політики та представників українського народу. Доведено, що, викриваючи «архетипічні» риси українського народу, Павло Глазовий актуалізує спільні для усіх українців символічні структури і пробуджує національну свідомість.

Ключові слова: *«архетипічні» риси, сатирична типізація, образ можливо-владця-перевертня, лагідна вдача.*

Збірка Павла Глазового «Архетипи. Гумор. Сатира» була опублікована у 2003 році за рік до його смерті. Це остання прижиттєва збірка поета, яка всуціль дотична до сьогочасних реалій нашого життя. Автор писав її, спостерігаючи за нелегким теперішнім, оглядаючись на не менш складне минуле, і сподіваючись, попри все, на світле майбутнє.

Чому автор дає своїй збірці таку назву «Архетипи» – достеменно не відомо. Адже сам автор не пише роз'яснювальної передмови. Вірогідно, ключ до розуміння проблем, які порушує Павло Прокопович, міститься у назві криги – «Архетипи».

У перекладі з грецької мови *архе* означає «початок, походження», *тип* «слід, відбиток». Архетипи – у широкому розумінні – наскрізні символічні структури історії культури, які асоціюють певний тематичний матеріал

свідомого чи підсвідомого функціонування людських цінностей. [5, 39]. Тобто, у архетипах закодовані символічні структури історії культури, в яких зосередженні певні людські цінності.

Піфагорійці та в подальшому платонівські школи зазначали, що архетипи є аналогами «вічних ідей». Уперше в чіткій формі ідею праобразів пізнання та культури висловив Платон, який посилався на віковічні ейдоси. У такому розумінні вони використовувались Діонісієм Ареопагітом, Дж.Бруно, І.Кеплером, Г.Сковородою. У функції «праформ» архетипи трактувалися і в творчості Данте Аліг'єрі, Й. Гете, Т.Манна. Проте найбільш важливим для розуміння «архетипів» Павла Глазового є розуміння архетипів у психологічному вченні Карла Густава Юнга, яке швейцарський психоаналітик пов'язував із символічними структурами «колективного підсвідомого», а саме з виразом неусвідомленої сутності. Так, в роботі «Про психічну енергію» він зазначає: «Очевидно, що мова йде не про успадковані ідеї, але про вроджену схильність виробляти паралельні образи, або, швидше за все, про ідентичні психічні структури, спільні для усіх людей, які я пізніше назвав архетипами колективного несвідомого» (Курсив наш – Ю.Ш.) [6,40]. Отже, архетипи – це спільні, з точки зору Юнга, для усіх людей психічні структури, які є проявами «колективного підсвідомого».

Не менш важливим для розуміння особливостей збірки є вчення про архетипи українського філософа С.Кримського, який вивів архетипи на рівень національної культури, стверджуючи, що кожна культура повинна мати свій локальний архетип. Таким чином, ми обмежуємо вчення Юнга про спільні для усіх людей психічні структури, до вчення про спільні для однієї нації психічні структури, які є проявами «колективного несвідомого» окремої нації.

На нашу думку, таке розуміння архетипів є визначальним у розумінні особливостей архетипів Павла Глазового. Поет-гуморист і сатирик звертається до «архетипічних» рис українського народу, тобто до спільних для усіх українців символічних структур. Оскільки лише звернення до ідентичних для усіх українців психічних структур колективного несвідомого може пробудити національну свідомість.

Хранитель і архіваріус літературного спадку П.П. Глазового, упорядник повного зібрання творів поета та його біограф Геннадій Кужільний у вірші-передмові «Загадкові архетипи» до збірки П.Глазового «Архетипи. Гумор. Сатира» інтерпретує архетипи так: «*Врейти, що це – архетипи? – / Рис стійкі набори, / Що дають людському типу / Фори або хльору. / Себто, гарний, чи не дуже, / Рід характер мас, / Що підносить чи паплюже / Його з усім краєм*» [1, 6]. Таким чином дослідник наголошує на тому, що у книзі «Архетипи» Павло Глазовий спрямовує своє гостре слово супроти стійкого набору

рис, які притаманні певному людському типу. Тобто, супроти «племінних повадок» українців. Таким чином *об'єктом* висміювання поета у збірці «Архетипи» є не лише так звані «племінні повадки», а й їх носії.

Геннадій Кужільний у зазначеній вище передмові до збірки «Архетипи. Гумор. Сатира» визначає письменника як «класика сатири» [1, 5]. На підтвердження думки дослідника варто зауважити, що у книзі автор представив цілу галерею сатиричних образів. Так, зокрема, сатиричної типізації зазнають, з одного боку, образи представників української «брудної» політики, хазари, «нові» українці, перевертні, а, з іншого боку, самі українці, які покірно коряться хазарській навалі.

Спершу розглянемо особливості «архетипів» перевертнів, представників влади, бізнесменів, хазарів, у яких письменник вбачає *першу* причину суспільно-політичних негараздів чи соціального зла.

Проблему перевертнів серед представників влади, про яких йдеться, поет-гуморист переосмислює у контексті своєї хазарської теорії. Таких паразитів письменник називає хазарами на підтвердження своєї «хазарської теорії», яка полягає в тому, що серед українців від часів панування Хазарського каганату живуть ненависники нашого народу. При чому ці окупанти не мають певної національної приналежності. «Живуть серед нашого народу, їдять його хліб – та ще й як їдять! І так ненавидять українців. Це не просто комуністична ненависть, а зоологічна злоба, яка протягом тисячі років передається з покоління в покоління, незалежно від того, до якої нації належать чи відносять себе ці одвічні прибуду» [4, 216]. Таким чином, сучасну політичну еліту поет-гуморист навіть не вважає за українців. Це «чуже» для українців, інfernальне явище. Вони для нього – дика хазарська орда, перевертні, «глисти, які тисячу літ висмоктують соки з України» [4, 224].

Красномовною ілюстрацією до такої загарбницької політики новоспечених багатіїв ілюструє гумореска Павла Глазового «Кошмарний сон», у якій автор обирає сон – як сюжетотворчий засіб. Передивившись телевізійних програм і передач, у яких мовиться після кожної реклами: «Севастополь – город русской славы» [1, 100], ліричний герой, від імені якого ведеться оповідь, засинає і бачить кошмарний сон. Саме форма сну дозволяє письменнику гіперболізувати ситуацію і врешті довести її до абсурду. Уві сні до ліричного героя «пхається до хати» привид. Портрет привида подано у пародійній формі: «Пика кругла, наче диня, / Оченята хитрі, / Нога в гіпсі і блатняцька / Кепка на макітрі» [1, 100]. Характеризуючи примару, Павло Прокопович не скупиться на такі вульгаризми, як макітра, пика, на халяву тощо.

Виявляється, що проява з'явилася серед ночі для того, аби зібрати «вещи русской славы». У цьому творі, як і в інших творах збірки, Павло Глазовий

стилістично маркує привида як носія російської мови. Далі письменник на низує бажання привида, вибудовуючи градацію. Під час огляду помешкання ліричного героя привид присвоює собі всі речі: шуба з Полтави виявляється «шубою русской славы», шапка зі Сваляви – «шапкою русской славы», італійські чоботи – також «русской славы», ікони з Києва – це ікони з «города русской славы», вареники, які проява поїв «на халяву» – також «всерусская слава», «коньячишко» з Балаклави – «Так это же Севастополь – / Город русской славы». Нарешті, все це нахабство досягає кульмінаційного моменту, коли проява: «Видув пляшку. Лізе в ліжко... / До дружини Клави. / – Куди?! – кричу. / – Это, – каже, – Баба русской славы» [1,101]. Після такого переляку ліричний герой прокидається. Висновок, до якого приходять ліричний герой, простий: передивився передач про мера. Насправді ж висновок напрошується інший: на речі «русской славы» перетворюється все, що хоче загарбати «проява», під якою Павло Глазовий очевидно розуміє хазарина, «нового» українця чи українського бізнесмена.

«Кошмарний сон», за жанровою приналежністю близький і до шаржу, і до памфлету. В основі обох цих сатиричних жанрів лежить карикатурне, гіпертрофоване, гіперболізоване, крупномасштабне зображення. Автор не дарма змальовує нам карикатуру на можновладця, оскільки у карикатурі, як зауважував Гегель, «певний характер надзвичайно перебільшений і являє собою начебто характерне, доведене до надмірності» [Цит. за 3, 20].

Те, що є смішним у житті, у художньому творі набуває концентрованого вигляду. Та попри те, що письменник нерідко застосовує гіперболу, він прагне не переступати межі правдоподібності. Оскільки елементи гіперболізації, гротескності, елементи маріонетковості, ляльковості є характерними атрибутами естетики перебільшення. Більше того у реалістичний світ, який є подобою реальної дійсності, створеної Павлом Глазовим, вторгаються елементи символіки та фантастики (автор обирає форму «сну»), що примушують хитатися його життєву достовірність [3,71].

Та все це відбувається тому, що предмет зображення «вимагає» певних художніх принципів: гострота, різкість, крупномасштабність, концентрація всіх образних форм; у вільності зміщень і пересічень різних планів, смислових і емоційних площин; у багатстві суперечливих співвідношень; у розвиненості і розробленості асоціативного мислення. Словом, у всьому тому, що становить характерну ознаку процесу сатиричної типізації [3, 49]. Павло Глазовий вбачає причини суспільно-політичних негараздів чи соціального зла у окремих представниках хазарського каганату. Саме тому автор відбирає ці «особливі» типи, які він узагальнює і типізує. Риси цих типів ми і можемо назвати архетипічними.

Поглиблюючи характеристику сатиричних типів хазарських перевертнів, письменник викриває такі їхні негативні архетипічні риси: це байдужість до життя простого населення, зацікавленість виключно власними матеріальними інтересами, відсутність духовних потреб, їхня зденационалізованість, їхня нечесність, і нарешті їхня деструктивна для української культури сила, яка руйнує підвалини духовності українців – їхню мову і культуру в цілому.

На протиставлення витвореного сатиричного типу хазарина Павлом Прокоповичем створює образ українства, головною архетипічною рисою яких є *«лагідна»* вдача. *«Наших ніздрів не дратує / Азіатський запах, – зазначає Павло Глазовий, – Сопемо собі тихенько / У хазарських лапах, / Бо забули, яких батьків / І чії ми діти, / І не знаєм, з чого риба / Почина смердіти...»* [1, 52]. Йдеться про негативну рису українського народу, яка полягає в *«одвічному мовчанні німих рабів, які не вміють відстояти свої права»*. Павло Глазовий окреслює зазначену проблему словами Тараса Григоровича: *«братія мовчить собі, витріщивши очі»...* [4, 240]. *І в такому ставленні до державних цінностей звинувачує не перевертнів-можновладців, а народ, який не захищає своїх національних інтересів.* Все це надає особливого значення проблемі самосвідомості українського народу та визначає актуальність поглядів Павла Глазового на проблеми духовної трансформації та відродження сучасного українського суспільства. У цих «архетипічних» негативних рисах української ментальності коріниться *друга* причина усіх тих негараздів, які відбуваються в Україні.

Перш за все, це проявляється у тому, що ми дозволяємо насміхатися над собою іншим народам. У гуморесці «Найкращі гумористи» автор розігрує анекдотичну ситуацію, в якій онук запитує у бабці, чому всі найкращі гумористи – єврейського походження. Бабуся і відповідає онукові, що в євреїв є хист до того, аби передражнювати греків, українців, турків чи людей інших національностей. Проте Павло Глазовий слушно пише: *«А єврея передражниш, / Буде не до сміху, / Бо він тебе опаплюжить / Перед цілим світом, / Назве тебе «бандерою» / І антисемітом»* [1, 69]. Порада, яку бабуся, врешті-решт, дає своєму онуку, харектиризує не лише українців, про яких говорить бабуся, а й про неї саму як представницю українського народу: *«Не чіпляйся, голубчику, / До їхнього брата, / Дrajни хaxлів і кацапів, / Вони як телята...»* [1, 69]. Адже проблема полягає в тому, що ми самі себе не можемо відстояти, самі підтверджуємо судження про українців як про покірний народ.

Не менш важливим є порівняння українців з американцями, яке автор мимохіть здійснив у творі... Протиставляючи реалії їхнього життя і нашого, автор приправляє їх їдкою іронією: *«Американцям, їй же право, / Ой як далеко ще до нас! / Якби вони пили і їли / Таке, як ми п'ємо-їмо, / Давно б сердешні маком сіли, / А ми, нівроку, живемо»* [1, 138]. Таке порівняння про-

те зовсім не вивищує українців перед американцями, бо хіба не самі українці винні у тому, що: «Злодюг на світі є чимало, / Та де ж іще такі були, / Щоб власну хату обікрали / І за долари продали?». Звідси випливає *ось той український архетип лагідної вдачі, м'якого характеру, доброти і терплячості, відсутності відплати злом за зло*, через який ми, українці, дозволяємо себе обкрадати у власній хаті. Для показовості, автор порівнює нашу українську ментальність з ментальністю американців. Він каже, що якби в Америці трапилася така ситуація як у Радянському Союзі, коли всі заощадження в ощадбанках відняли, то американці давно б зняли президента. Натомість ми, українці, «[...] фанерки почіпляєм / На зголоднілі животи» і втікаєм від міліції, шкодуючи міліціонера: «Щоб з нами клопоту не мав, / Щоб об якусь дурну фанеру / Нову дубинку не зламав» [1, 140]. Письменник загострює конфлікт до межі, він вже не іронічно, і навіть не сатирично, а саркастично насміхається над українською вдачею, йому боляче спостерігати за тим, що відбувається у нашій країні.

Насамкінець зазначимо, що Павло Глазовий як письменник гумористично-сатиричного мислення і світобачення підмітив різку невідповідність суспільно-політичного характеру між життям простих бідних українців, які не мають ані статків та грошей, ані зв'язків, і «нових» українських бізнесменів, які ці статки наживають на простому народі. Саме така абсурдність, химерність, алогічність явищ реального життя лягла в основу досліджень Павла Прокоповича. «Дика», за характеристикою авторів «Сатира в естетиці соціального реалізму», безглуздість самого матеріалу дійсності, що лягає в основу зображення, знаходить свій вияв у «дикості» (порівняно із способами зображення в інших видах мистецтва) способу сатиричного зображення [3, 50]. Саме тому свідомість Павла Глазового творить світ сатиричних образів особливими сатиричними засобами.

Загострюючи звичне, повсякденне до неймовірного, порушуючи автоматичність у сприйнятті негативного, письменник-сатирик збуджує активну протидію йому. Бо Павло Глазовий хоче звернути увагу своїх співвітчизників на ці невідповідності, пробудити національну свідомість українців, до яких адресована вся його творчість, тобто, поет прагне вказати на ті *«архетипічні» риси українського народу*, які стали причиною його духовного занепаду.

Для того, щоб пробудити свідомість українців, письменник вдається до сатиричної типізації. Так, зокрема, сатиричної типізації зазнають, з одного боку, образи представників української «брудної» політики, хазари, «нові» українці, перевертні, а, з іншого боку, самі українці, які покірно коряться хазарській навалі. Створюючи образи можновладців-перевертнів, поет нерідко застосовує елементи гротескності, гіперболізації, подає читачеві

карикатурне, гіпертрофоване, гіперболізоване, крупномасштабне зображення. Іноді автор шаржує, часто вдається до гротеску, перебільшення [2, 23]. Це відбувається тому, що предмет зображення «вимагає» таких художніх принципів, як гострота, різкість, крупномасштабність, концентрація всіх образних форм та ін.

З іншого боку, не менш сатирично, а часом і саркастично зображені українці, головною архетипічною рисою яких є «лагадна вдача». Тобто, викриваючи «архетипічні» риси українського народу, письменник актуалізує спільні для усіх українців символічні структури і пробуджує національну свідомість. Оскільки лише звернення до ідентичних для усіх українців психічних структур колективного несвідомого може пробудити національну свідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глазовий П. Архетипи. Гумор. Сатира / П. П. Глазовий. – К. : МАУП, 2003. – 235 с.
2. Зуб І. Зброя несхибного прицілу. Сучасна українська радянська сатира. – К. : Радянський письменник, 1965. – 272 с.
3. Мінчин Б. М. Сатира в естетиці соціалістичного реалізму. – К. : Наукова думка, 1967. – 288 с.
4. Павло Глазовий: Листи до друга в США. 1990-2002. / Упорядник Галешко Р. – К. : Фенікс, 2007. – 264 с.
5. Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАНУ / Гол. редколегії В.І.Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.
6. Юнг К. Г. Человек и его символы. Режим доступу до джерела: <http://jungland.ru/Library/ChellSimvol.htm>

Шкураренко Ю.А., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЕННОСТИ «АРХЕТИПОВ» В ОДНОИМЕННОМ ПОЭТИЧЕСКОМ СБОРНИКЕ ПАВЛА ГЛАЗОВОГО «АРХЕТИПЫ»

В статье рассматриваются особенности последнего прижизненного поэтического сборника Павла Глазового «Архетипы». Выясняется, какими сатирическими средствами писатель создал в сборнике галерею сатирических типов представителей украинской «грязной» политики и представителей украинского народа. Доказывается, что, разоблачая «архетипические» черты украинского народа, Павел Глазовой актуализирует общие

для всех украинцев символические структуры и пробуждает национальное сознание.

Ключевые слова: «архетипические» черты, сатирическая типизация, образ представителя власти отщепенца, мягкий характер.

Iuliia Shkuratenko, first year post-graduate student,
Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE PECULIARITIES OF “ARCHETYPES” IN PAVLO GLASOVY’S LAST INTRAVITAL COLLECTION OF POETRY “ARCHETYPES”

The peculiarities of Pavlo Glasovy’s last intravital collection of poetry “Arche-types” is presented in the article. It is studied which methods the writer used in order to create the satirical types of the representatives of Ukrainian power and the satirical types of the representatives of Ukrainian people. The fact, that Pavlo Glasovy exposed “archetypal” features of the Ukrainians in order to update common for all Ukrainians symbolical structures and arouse the national consciousness, is proved.

Key words: “archetypal” features, satirical typification, the type of the renegade public agent, facile nature.

УДК 811.161.2

Шуляк С. А., к. філол. н., доц.,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

МІФОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ

У статті розглянуто українські замовляння як відображення міфологічного світогляду їх творців. Визначено зв’язок язичницької і християнської мовних картин світу українців. Описано поєднання вербальної та аказіональної сторін обрядодійства, які є невід’ємними елементами реінкарнального міфу.

Ключові слова: міф, міфологія, українські замовляння, текст.

У контексті сучасної філологічної науки вивчення міфологічних особливостей українських замовних текстів набуває важливого значення, адже відображає багатоаспектні дослідження лексичної системи та відкриває перспективи